

Comunicazione preliminare – UDK
355.40(497.571)“1968/1973“(093)

ANNOTAZIONI SULL’ATTIVITÀ DELL’SDS¹ SUL TERRITORIO DI FASANA E LE ISOLE BRIONI TRA IL 1968 E IL 1973

Sandro Cergna

Università Juraj Dobrila di Pola
Dipartimento di studi in lingua italiana

Riassunto

Dalla lettura di una relazione informativa del 1968 e di un documento del 1973, nell’articolo si fa luce su alcuni aspetti dell’attività dei Servizi segreti jugoslavi nel territorio di Fasana e le isole Brioni. Si riportano alcuni casi di interrogatori tratti dalle “categorie più interessanti” per i Servizi, i metodi adottati dagli stessi nell’attività di controllo delle persone, nonché i motivi che, principalmente, spinsero molti fasanesi ed abitanti dei villaggi contermini ad emigrare dalla RSFJ.

Parole chiave: Fasana, Brioni, SDS, Servizi segreti, Jugoslavia.

¹ Služba Državne Sigurnosti, “Servizio per la Sicurezza dello Stato”, da ora in poi “SDS”.

Se Benjamin ebbe a dire che la storia è stata scritta finora dal punto di vista del vincitore e deve essere scritta da quello dei vinti, occorre aggiungere che la conoscenza deve bensì rappresentare la logica infausta della successione di vittoria e disfatta, ma deve rivolgersi – nello stesso tempo – a ciò che non è entrato in questa dinamica, a ciò che è rimasto per via: ai prodotti di scarto e ai punti ciechi che sono sfuggiti alla dialettica.²

T. W. Adorno

Il giorno 2 aprile del 1968, il capo del Centro per la sicurezza dello Stato di Pola, A. B.,³ consegnò ai Servizi per la sicurezza dello Stato – VI dipartimento, presso il Segretariato per gli Affari interni della RS di Croazia, la “Relazione sul territorio di Brioni”, un opuscolo di 71 pagine⁴ nel quale, accanto allo scopo principale – la problematica attinente la sicurezza e l’attività di spionaggio e controspionaggio sull’arcipelago –, sono riportate numerose informazioni e resoconti di carattere storico, statistico, economico e socio-politico dell’isola e dell’annesso circondario a partire dalla fine della Prima guerra mondiale fino al 1968 (Fig. 1). Così il redattore del documento nella pagina introduttiva:

Radi lakšeg sagledavanja problema koji su vezani za obezbedjenje i kontraobavještajno postavljanje u cilju obezbedjenja Briona napravili smo ovaj Pregled.

Pregledom su obuhvaćeni opći podaci, podaci iz rekonstrukcije, neki statistički podaci, opis privrednih i drugih objekata, najvažnije kategorije lica interesantne za kontraobavještajno i bezbednosno postavljanje, te postojeći sistem obezbedjenja. Obuhvaćen je teritorij Briona i priobalnog pojasa od rta Krišto do Barbarige, a po nekim problemima i šire područje.⁵

² T. W. Adorno, *Minima moralia*, Einaudi, Torino 1994, p. 178.

³ Il nome e il cognome delle persone citate sono riportati esclusivamente con le sole iniziali o sigle.

⁴ Archivio del Centro di ricerche storiche di Rovigno.

⁵ Dall’opuscolo “Pregled brionskog područja”, Centar Službe DS Pula, Načelnik Centra DS A. B., Broj: sp. 206, Pula, dne 2.IV 1968., p. 1. Più avanti, nel paragrafo in cui si descrivono le attività e i servizi presenti sull’isola (“radne jedinice”), l’autore, nel suo commento finale, con disappunto annota: “U radu skoro svih radnih jedinica osjeća se dosta slabosti, neodgovornosti i nediscipline. Niz slabosti u radu Uprave proizlazi upravo iz toga što je rukovodeći kadar (šefovi pojedinih radnih jedinica) nedovoljno stručan pa i neodgovoran

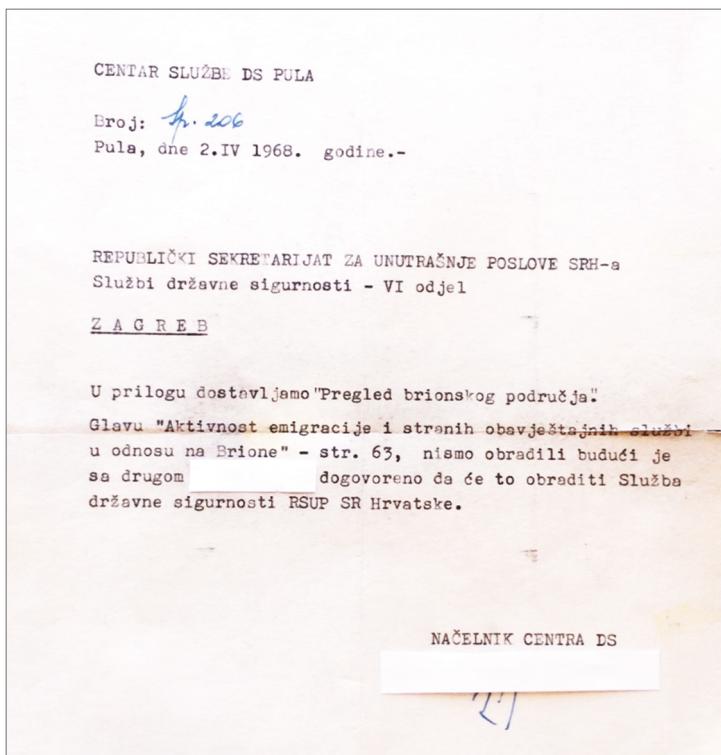

Figura 1

Durante il regime jugoslavo, infatti, la cittadina di Fasana d'Istria, con i villaggi contermini di Peroi, Stignano, Barbariga e l'arcipelago delle isole Brioni, data la frequente presenza di Tito sull'isola, costituiva una zona sottoposta ad un regime di particolare controllo e sorveglianza da parte dell'apparato dei servizi segreti dell'SDS, e della "milicija", congiuntamente alle forze armate dell'Armata popolare jugoslava:

u izvršavanju i sprovodjenju odredjenih zadataka. I ostali niži kadar u najviše slučajeva nije dovoljno stručan. [...]” Particolare rammarico emerge, invece, dall’osservazione a proposito dell’organizzazione del Partito, nella quale si lamenta la cattiva attività delle strutture del PC e, in particolare, la riluttanza e il rifiuto dei fasanesi ad iscriversi nelle fila dello stesso: “I rad partijske organizacije je slab. Dvije godine nije nitko primljen u SK. Tek pred partijsku konferenciju kocem 1967. godine primljeno je kampanjski u SK 8 drugova i drugarica. Politički uticaj osnovne organizacije najbolje se vidi iz činjenice da su desetorica kojima je predložen prijem u SK odbili da budu članovi SK”. (Ivi, pp. 13-14).

Poslove neposrednog obezbjeđenja rezidencije Predsjednika Republike i ostalih objekata na području Briona vrše: Grupa SDS za obezbjeđenje Briona, Stanice milicije Fažana, Gardijsko mornarički odred (GMO) i Gardijska brigada. Pored ovoga na obezbjeđenju brionskog područja posredno učestvuju i drugi organi kao Centar SJS Pula, Centri SDS i SJS Rijeka i Kopar i Služba bezbjednosti Vojno-pomorskog sektora (VPS) Pula.⁶

La sezione di Pola dell'SDS, subentrata all'ex Sezione per la sicurezza delle Brioni, venne costituita nel 1967, in seguito alla Decisione emanata dall'allora Segretariato per gli Affari interni della RS di Croazia ed attinente l'organizzazione e la sistematizzazione interna dell'SDS repubblicano. Il nuovo Servizio, con ingerenza sul territorio istriano e sede a Pola, era organizzato nel Gruppo per la sicurezza delle isole Brioni e del suo circondario.

Odlukom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Službi DS RSUP SRH od 1967. godine ukinut je Samostalni otsjek za obezbjeđenje Briona i organiziran je Centar SDS za područje Istre sa sjedištem u Puli. U sastavu Centra u Puli organizacioni je sistematizirana Grupa za poslove osiguranja otočja Brioni i brionskog područja. Sistematizacijom Grupe određena su 4 radna mjesta koja su i popunjena, i to:

1. G. F. šef Grupe
2. D. J. operativni radnik
3. K. I. operativni radnik
4. D. Lj. administrativni sekretar i daktilograf

Sjedište Grupe je u Fažani, a za potrebe ima kancelarije i na Brionima. U sklopu Grupe radi i oficir Službe bezbjednosti VPS Pula kapetan korvete S. J. Stanica milicije Fažana je po pitanju obezbjeđenja vezana na Grupu SDS za obezbjeđenje Briona.⁷

Essendo l'arcipelago residenza ufficiale di Tito, oltre che dei massimi vertici del Partito, un complesso e scrupoloso apparato di norme e disposizioni varie regolamentava minuziosamente le condizioni e le modalità di accesso e di transito, sia dei residenti, sia di chi vi si recasse per raggiungere l'arcipelago per motivi di lavoro, visita, servizio militare, ecc. Direttamente preposto all'attuazione di tali normative era il suddetto Gruppo.

⁶ Ivi, p. 62.

⁷ Ibidem.

Centar SDS Pula – Grupa za poslove osiguranja otočja Brioni i brionskog područja, vrši poslove osiguranja rezidencije Predsjednika Republike na osnovu:

- Osnovonog zakona o organima UP (Sl. list 49/65)
- Na osnovu tačke 2, 7, 9, 10 i 11 Pravila SDS Saveznog sekretara za UP od 30. I 1967. godine i
- Uputstva o mjerama bezbjednosti i obezbeđenja područja Brioni str. pov. broj 665 od 27. VIII 1962. godine izdanog sa strane Saveznog sekretara za narodnu odbranu i Saveznog sekretara za UP.⁸

Tra i vari incarichi nell’ambito dell’attività di sicurezza svolta dal Gruppo (controllo e perlustrazione del territorio, in particolare in occasione dell’arrivo e della permanenza di Tito, suoi ospiti, autorità varie, conferenze, ecc.: “Učestvuje sa jedinicom garde i GMO u obezbeđenju Predsjadnika Republike, te drugih naših i stranih najviših rukovodioca prilikom kretanja po otoku. Prilikom izlaska Predsjednika Republike u šetnju po otoku ili na lov i kupanje, zaustavlja se saobraćaj na otoku svih vozila Uprave otoka i preduzeća koja izvode radove na Brionima. Jedinica Gardijske brigade i GMO regulišu saobraćaj svih svojih vozila”;⁹ attività di controllo del personale impiegato sull’isola: “Činjenica je da najveći broj lica stalno zaposlenih na Brionima ima veze pismene i lične sa inostranstvom, pa nas i to upućuje na pojačane bezbjednosne mjere. U obradi lica stalno zaposlenih na Brionima Grupa je do sada upotrebljavala sva ili gotovo sva operativno-tehnička sredstva, kojima se služi služba DS. Prislušna sredstva nisu upotrebljavana”;¹⁰ rilascio o meno del permesso per raggiungere l’isola; controllo dell’attività di pesca costiera e della navigazione entro la zona interdetta, ecc.), particolare attenzione veniva rivolta agli spostamenti dei cittadini stranieri o di quanti, nel secondo dopoguerra, avevano abbandonato, legalmente o in modo illecito, il territorio, ritornandovi, però, saltuariamente; nonché ai loro contatti con la popolazione residente.

⁸ Ivi, pp. 62-63.

⁹ Ivi, p. 68.

¹⁰ Ivi, pp. 64-65.

Posebno se vodi računa o kretanju stranih državljana u zabranjenoj zoni kao i velikom broju privatnih posjeta stranih državljana s mještanima koji žive u zabranjenoj zoni.¹¹

Di questi e delle persone che con essi venivano in contatto, l’“operativni radnik” redigeva dettagliate e più o meno ampie relazioni, nelle quali si registravano la data, il motivo e la modalità dell’espatrio, il motivo del rientro, il periodo di permanenza, il luogo e l’indirizzo della nuova residenza all’estero, la professione, i contatti con soggetti di particolare interesse per i Servizi, quali poliziotti, carabinieri, oppure con altri emigrati o associazioni *nemiche* e, in specie, quelli con la popolazione residente. L’operatore, infine, esprimeva una propria valutazione sulla veridicità o meno delle dichiarazioni rilasciate, come pure sulla possibilità o meno di instaurare una collaborazione di confidenza (contatto) con l’interessato.¹² Tutti i soggetti registrati venivano inclusi in due principali categorie:

1. KATEGORIJE INTERESANTNE SA KONTRA OBAVJEŠTAJNOG I BEZBEDNOSNOG STANOVIŠTA, A SADA SE NALAZE U INOSTRANSTVU;
2. KATEGORIJE INTERESANTNE SA KONTRA OBAVJEŠTAJNOG I BEZBEDNOSNOG STANOVIŠTA A SADA BORAVE NA OVOM PODRUČJU.

Dal documento emerge che 626 persone risultavano registrate nel primo gruppo, suddiviso in vari sottogruppi contemplanti la modalità di espatrio degli iscritti, la loro appartenenza a forze armate straniere, o la loro precedente occupazione sull’isola. Oggetto di particolare attenzione per gli agenti del SDS era dato dalle visite dei fasanesi residenti all’estero alla cittadina natale, ai contatti con gli abitanti di Fasana, soprattutto con parenti, e alla loro eventuale corrispondenza. Di questi, nel 1967, si

¹¹ Ivi, pp. 63-64.

¹² A questo proposito, nel verbale di un documento del “Centar SDS Pula”, datato 10 agosto 1973, l’“operativni radnik” A. M. scrive: “G. L. sam angažirao za kontrolu S. V. koja je došla u posjetu kod sestre N. udata V. u Fažanu bb.” (Archivio CRS Rovigno).

registrano 299 casi, di cui otto presso residenti e impiegati fissi sull'isola di Brioni.

U toku 1967. godine bilo je u privatnoj posjeti rodbini na ovom području 299 lica [...], od toga 8 ih je bilo kod lica koja rade stalno na Brionima. Među licima koja su napustila ovo područje, ima i izvjestan broj koji su bili aktivni fašisti, saradnici okupatora, pa i oni koji su zbog neprijateljske djelatnosti poslije rata pobjegli u inostranstvo [...].¹³

Tra i sette nominativi inclusi alla voce "Interesantnija lica koja su u toku rata ili neposredno poslije rata otišli ili pobjegli iz zemlje" ("Soggetti di maggiore interesse che nel corso o immediatamente dopo la guerra hanno abbandonato il Paese o sono fuggiti via"), riportiamo qui la registrazione di tre individui; di ognuno si riportano i dati personali, data e luogo di nascita, cittadinanza, professione, residenza. Seguono le informazioni e fatti del passato ritenuti importanti, nonché, infine, le osservazioni più recenti.

V. A., sin p. I. i majke D. T., rođen 3. III 1925. godine u Galižani, općina Pula, Italijan, drž. Italije, automehaničar, stalno nastanjen u Trstu, Via Strada per Longhera 1/III. Poznato je da je za vrijeme rata radio u Puli u italijanskoj policiji "Republikana", a nastavio je i za vrijeme boravka Engleza u Puli u civilnoj policiji. Nije poznato tačno vrijeme njegovog odlaska iz Jugoslavije, ali se prepostavlja da je otišao sa Englezima. Prema ranijim podacima (1961.g.), sada je zaposlen u talijanskoj policiji kao šofer i činovnik. Jedno vrijeme je vozio trščanskog inspektora policije, a sada prema potrebi.

Dok je radio u Puli, sumnja se da je sarađivao sa Njemicima. Dana 26. VI 1961. godine došao je u posjetu svom bratu V. P., pekaru iz Fažane, zajedno sa ženom G. i njezinom sestrom B. L. i njenim mužem E. Za vrijeme ove posjeti nije zapaženo ništa interesantno. Održava pismene veze sa bratom. U Galižani ima samo majku sa kojom održava pismene veze, a i međusobno se posjećuju.

S. M., sin R. i A., rođen 15. VII 1909. Godine u Fažani – Općina Pula, drž. Italije, stalno nastanjen u trstu, Via Fabri 10, po zanimanju trgovac, sada živi u Trstu posjeduje svoje skladište ribe u Via Velice Veneziana [Felice Venezian].

¹³ Ivi, p. 19.

Za vrijeme vladavine Italije pripadao je fašističkim organizacijama i kao takav je sa ostalim fašistima učestvovao u tuči antifašista u Fažani. Za vrijeme rata bavio se trgovinom i bio povezan sa Njemcima koji su mu omogućili šverc i trgovinu.

Augusta mjeseca 1946. godine pobjegao je iz Fažane u Pulu, a zatim sa Englezima u Italiju. Prema nekim informacijama 1953. godine sa italijanskim zastavom manifestirao je prilikom ulaska talijanske vojske u Trst.

Godine 1957. i 1958. bio je u Fažani kod M. I. broj 8 sa ženom, sa kojim je veliki prijatelj. Iste godine bilo mu je zabranjeno dolaženje u Jugoslaviju, ali je zadnjih godina ponovno dolazio u Fažanu i po dva puta godišnje.

S. je u rodbinskim vezama sa M. F. koji već više godina vodi ljubav sa V. P., koja je domaćica na Vangi.

K. F., sin pok. M. i majke M., rođen 13. VI 1908. godine u Fažani, općina Pula, talijan, drž. Italije, brodograditelj, sa stalnim mjestom boravka Pescara, Via Tibortina 126 – Italija. Otac troje djece.

Prije rata pripadao je fašističkim organizacijama ali se nije isticao. Pred kraj rata odveden je od strane Njemaca na prisilan rad u Njemačku, ali se kasnije vratio. Augusta mjeseca 1947. godine putem opcije otišao je u Italiju sa ženom D. i troje maloljetne djece. Žena mu je bila fašistički opredjeljena.

U Fažani od rodbine ima braću K. A. i O., ribare, zaposlene u ribarskoj zadruzi. A. i O. su do prije nekoliko godina bili lojalni građani, ali su od tada počeli da na veliko hvale život u Italiji. O. se jednom izrazio da bi radije danas otišao u Italiju, nego sutra.

F. je godine 1961. i 1963. sa ženom posjetio braću u Fažani. Inače svake godine A. i O. dolaze posjete iz Italije ili djeca F. ili njegovi prijatelji.

Trentasette furono, invece, coloro che tra il 1950 e il 1968 lasciarono illegalmente la Jugoslavia, in prevalenza giovani che, secondo il curatore dell'Opuscolo, scelsero di abbandonare il Paese principalmente per "spirito d'avventura": "Razlog bijega bio je najčešće avanturizam".¹⁴ Il motivo, invece, va ricercato nelle condizioni di povertà e ristrettezze in cui versava la popolazione e, soprattutto, per quanti sentivano estranea e inaccettabile la nuova ideologia imposta, nell'avverso e vessatorio clima socio-politico che era venuto a crearsi, stravolgendo una realtà culturale ed esperienziale nella quale quei giovani erano cresciuti e si erano formati. Ciò è testimoniato dalla lunga lista di nomi (29) inclusi dal redattore nella voce "Lica koja su ilegalno pobjegla u inostranstvo"

¹⁴ Ivi, p. 24.

(“Soggetti fuggiti all'estero in modo illecito”), tra il 1957 e il 1967. Si tratta, infatti, prevalentemente di giovani, di età compresa tra i 25 e i 30 anni; per tutti, come riportato nel Fascicolo, la fuga era motivata da ragioni economiche. Così A. K., dapprima piccolo Balilla, dopo la guerra, poiché “dobar omladinac” (“buon giovane”), si trova iscritto nelle fila del PC. Già nel 1955, però, tenta, senza successo, di lasciare illegalmente il Paese: segue l'immediata espulsione dal Partito. L'anno seguente, con un gruppo di altri giovani, ripete l'impresa riuscendo, questa volta, a rifugiarsi in Italia per poi emigrare in Canada.

K. A., sin J., rođen 23. IV 1929. godine na Brionima, građevinski tehničar, na Brionima radio od 1950. do 1955. godine kao poslovođa kod izgradnje kuće na otoku Vangi i drugim objektima na Brionima.

Prije rata roditelji mu se nisu politički isticali. Otac mu je umro prije rata. Majka mu je u toku rata potpomagala NOP. A. je u to vrijeme bio član “Balila” ali se kao takav nije isticao. Poslije rata završio je građevinsku tehničku školu, a kao dobar omladinac primljen je u SK. Godine 1955. Dobio je otkaz, te je pokušao bijeg preko granice, radi čega je isključen iz SK. Međutim, pošto nije mogao dobiti zaposlenje 1956. godine sa grupom mladića iz Pule uspio je ilegalno pobjeći u Italiju te se sada nalazi u Kanadi 10747 St. Edmontan Alberta 96. Što sada radi i da li je aktivna u emigrantskim organizacijama nije poznato. U Štinjanu ima majku s kojom se dopisuje.

M. M., ex “milicionar”, fugge dalla Jugoslavia lo stesso anno di K. A., per stabilirsi, però, non in Canada, bensì in Francia, a Parigi.

M. M., rođen 1927. godine u selu Mofardini, SO Pazin, na Brionima je bio 1950. godine kao milicionar.

Poslije rata stupio je u službu milicije, pa je kao takav vršio službu na Brionima, ali ne kao stalni službenik, već je na Stanici Brioni bi ona ispomoći. Godine 1953. na vlastiti zahtjev otpušten je iz milicije, te se zaposlio kao vatrogasac u “Uljjaniku” Pula, gdje je bio sve do 1956. Godine kada ilegalno bježi u Italiju odakle je otišao u Francusku i sada živi u Parizu.

Anche J. B. e M. R. nel 1957 fuggirono dalla Jugoslavia, entrambi cercando dapprima riparo in Italia per proseguire, il primo, in Germania, rimanendo invece, M. R., in Italia.

B. J., sin p. J., rođen 1. II 1937. godine u selu Prhati, SO Pula, radio na Brionima kao zidar 1955. do 1957. godine.

Potječe iz zemljoradničke porodice. O njegovoj rodbini nema nikakvih negativnih podataka. Dok se je nalazio na Brionima bio je vrijedan radnik.

1957. godine ilegalno je pobegao u Italiju, od kuda je otišao u Zapadnu Njemačku, gdje se i sada nalazi na adresi 511 Alsdorf Bonzigestr 26.

R. M., sin Š., rođen 1. IV 1930. godine u selu Radetići – SO Pula. Na Brionima radio kao skladištar od 1956. do 1957. godine kada je dobio otkaz.

Potječe iz siromašne porodice. Roditelji su mu u toku rata potpomagali NOP, a braća M. i M. bili su aktivni učesnici NOB, gdje je M. i poginuo. Roditelji i brat M. danas su lojalni građani. U toku rata i sve do odlaska u armiju M. se nalazio kod roditelja. U to vrijeme bio je dobar omladinac i vredan radnik.

Kada je 1957. godine zbog viška radne snage otpušten, otišao je u rodno mjesto gdje se povezao sa grupom omladinaca i sa njima ilegalno pobegao u Italiju, gdje se sada nalazi. Što radi nije nam poznato.

DZ411 fu licenziato dal lavoro che svolgeva a Brioni soltanto per il sospetto che fosse intenzionato a fuggire in Italia e per il carteggio che teneva con M. D., anch'egli già fuggito dalla Jugoslavia.

DZ411, sin A., rođen 24. II 1941. godine u Križancima – SO Pula. Na Brionima je radio 1955. godine u svojstvu građevinskog radnika, kočijaša i mornara. Obzirom da je radio kao kočijaš i mornar imao je pristup na Vangu i Bijelu Vilu.

Potječe iz siromašne porodice. Roditelji su mu pomagali NOP, a otac je zbog učestvovanja u diverzijama odveden u Njemačku i koncentracioni logor, gdje se nalazio do završetka rata. Roditelji su mu danas lojalni građani.

DZ411 je 1959. godine otpušten sa posla zbog sumnje da namjerava pobjeći u Italiju i zbog dopisivanja sa D. M., nastanjenim u Francuskoj 77 Rue de la Citadelle Arcueil – Sein, koji je ranije također pobegao iz naše zemlje. Nakon što je otpušten sa Briona radio je u Puli, a 1963. godine pobegao je u Italiju gdje se i sada nalazi.

Tra quanti espatriarono con regolare passaporto, ma rifiutarono di ritornare in Jugoslavia (32), un'annotazione interessante riguarda una giovane studentessa che a diciannove anni, in seguito ad un viaggio in Italia, decise di non fare più ritorno a Fasana. La ragazza, S., dopo una permanenza nel Campo profughi di San Sabba, dove lavorò come impiegata nella Direzione, acquisì la cittadinanza italiana e ricevette, dal Ministero per l'istruzione, uno stipendio per continuare gli studi. L'autore della nota conclude la relazione esprimendo il sospetto che S. possa far parte dei Servizi segreti italiani poiché, da quanto raccontato dai genitori,

c'era la possibilità che venisse assunta presso l'ambasciata italiana di Belgrado.

M. S., kći I. i majke P. F., rođena 8. IV 1942. godine u Fažani, po narodnosti Hrvatica, drž. Italije, student ekonomije, govori više stranih jezika, nastanjena u Trstu, Strada Gvardiale [di Guardiella?] broj 8.

Potjeće iz radničke porodice, roditelji su joj 1948. godine optirali, ali im je molba odbijena, tako da se i sada nalaze u Fažani. Otac I. je penzioner, gaji simpatije prema Italiji, a sklon je hvalisanju standarda u Italiji i zapadnim zemljama, zbog čega je 1952. godine bio i saslušavan u SUP Pula. S. je 1961. godine putovala u Italiju u privatnu posjetu mnogobrojnoj rodbini i odbila povratak u zemlju. Ubrzo je uz pomoć strica S. M. (koji je opisan u ovom Pregledu) dobila talijansko državljanstvo i od Ministarstva za prosvjetu italijanske vlade stipendiju. Za vrijeme boravka u logoru San Sabba bila je činovnica kod uprave logora.

Krajem 1965. godine njeni roditelji u Fažani, govorili su da će S. doći raditi u Italijansku ambasadu u Beograd.

Na osnovu gore navedenih podataka pretpostavlja se da radi za talijansku OS.

U poslijednjih nekoliko godina bila je više puta u posjeti rodbini.

Il motivo, invece, per cui l'ingegnere Z. P. (Sarajevo, 20 marzo 1918) – impiegato a Brioni nella costruzione della “Bijela vila” –, rifiutò di ritornare in Jugoslavia dopo un viaggio in Austria per motivi di lavoro nel 1956, va individuato, secondo il redattore del Fascicolo, nell'influenza che su di lui esercitava la moglie, proveniente da una famiglia di tendenze “filoustascia”: “Obzirom da mu je žena iz ustaške porodice vjerovatno je odbio povratak po njenom utjecaju”.

Anche VN793 dopo un regolare viaggio in Italia assieme alla moglie, rifiutò il rientro nel Paese. A Latina, dove fu in visita al fratello, trovò in seguito ospitalità in un campo profughi. Dalla nota vediamo che l'SDS era già a conoscenza dell'intento di VN793, poiché la sua corrispondenza con il fratello veniva regolarmente controllata.

VN793, sin B., rođen 4. VII 1939. godine u selu Divšići – SO Pula. [...]

Sa ženom putovao je u Italiju pasošem 6. VI 1966. godine u posjetu kod brata u Latinu – Italija, gdje je i ostao. Pošto je odbio povratak u zemlju u Latini je smješten u logor, gdje se još i sada nalazi. Majka F. je radila na Brionima do marta 1966. godine. Mogao je znati puno detalja o nekim mjerama obezbjeđenja koje su se poduzimale u zadnje vrijeme, što je vjerovatno u logoru ispričao pri saslušanju.

Prije odlaska u Italiju sa bratom se dopisivao redovno i iz pisma je vidljivo da se i on pripremao za odlazak u Italiju.

Nella seconda categoria considerata, “Kategorije interesantne sa kontra obavještajnog i bezbednosnog stanovišta a sada borave na ovom području” (Fig. 2), sono considerati i seguenti gruppi:

1. Ostaci fašističko terorističkih organizacija (ustaše, četnici, balisti, križari i t.d.).
2. Pripadnici stranih i kvislinških policijskih formacija.
3. Oficiri i podoficiri stranih i kvislinških vojnih formacija.
4. Povratnici.
5. Interesantnija veza sa strancima.
6. Lične i pismene veze sa stranim diplomatima.
7. Lica kažnjena za krivična djela iz Glave X KZ-a.
8. Lica koja posjeduju vatreno oružje u privatnom vlasništvu.
9. Neuračunljiva lica i lica sklona podnošenju žalbi najvišim rukovodiocima.

I punti 1, 3 e 6 non sono contemplati poiché non si registrava la presenza di appartenenti a tali categorie sul territorio di Fasana.

Alla voce “Interesantne veze sa strancima”, il redattore registra soltanto i nominativi di quanti (7) esprimono apertamente le loro posizioni e sentimenti filoitaliani, e ricevono in visita cittadini italiani dichiaratamente antijugoslavi.

Medju licima sa ovog područja koje posećuju strani državlјani pretežno talijanski, navesti ćemo samo one koji su izrazito proitalijanski raspoloženi i kod kojih dolaze talijanski državlјani neprijateljski raspoloženi prema SFRJ.

Tra questi, qui ne riportiamo tre.

R. K., come pure il marito, era interessante ai Servizi per le sue posizioni apertamente filoitaliane e per i suoi contatti e conoscenze con persone che condividevano le sue stesse idee. Tra queste, l'autore indica V. C., fuggita da Pola nel 1947, in seguito alla cessazione del GMA, sposata con il maresciallo dei carabinieri di Fasana, A. P., morto nel 1955 in Italia. Di V. C., si riporta la sua nota vicinanza a posizioni irredentiste.

KATEGORIJE INTERESANTNE SA KONTRA OBAVJEŠTAJNO I BEZBEDNOG STANOVIŠTA A SADA BORAVE NA OVOM PODRUČJU

Ovdje ćemo opisati samo one interesantne kategorije koje su zastupljene na ovom području. Inače su na terenu prethodno navedene sljedeće kategorije.

1. Ostaci fašističko terorističkih organizacija (ustaše, četnici, balisti, križari i t.d.).
2. Pripadnici stranih i kvislinških policijskih formacija.
3. Oficiri i podoficiri stranih i kvislinških vojnih formacija.
4. Povratnici.
5. Interesantnija veza sa strancima.
6. Lične i pismene veze sa stranim diplomacijama.
7. Lica kažnjena za krivična djela iz Glave X KZ-a
8. Lica koja posjeduju vatreno oružje u privatnom vlasništvu.
9. Neuračunljiva lica i lica sklona podnošenju žalbi najvišim rukovodicima.

Na opisanom području smo utvrdili da ne postoje kategorije pod tačkom 1, 3 i 6, te ih prema tome nećemo ni opisati. Lica iz kategorija pod ostalim tačkama su zastupljena na ovom području te ćemo ih po grupama opisati.

1. Pripadnici stranih i kvislinških policijskih formacija

Iz ove kategorije evidentirano je veći broj lica, ali budući da žive u inostranstvu ne opisujemo ih ovdje, a jedino lice koje živi na ovom terenu opisati ćemo.

Figura 2

K. r. M. R., rođena 30. IX 1905. godine u Bujama, općina Umag, stalno nastanjena u Fažani od 1927. godine kbr. 192, Talijanka, drž. SFRJ, domaćica. Njen muž O. i sin L. zaposleni su kao ribari u poduzeću "Mirna" Rovinj. Kći M. udata je u Puli za aktivnog podoficira avijacije P. M.

R. kao i O. i L. su po svojim shvatanjima proitalijanski nastrojeni, koje shvatanje ispoljavaju i ne kriju. R. ima dosta prijatelja i prijateljica u Italiji i drugim državama koji je redovno svake godine posjećuju. I ona često uvraća posjete i putuje za Italiju.

Medju stranim državljanima koji je posjećuju u Fažani najinteresantnija je po neprijateljskom držanju prema SFRJ: C. V., kći pok. A., rođena 2. V 1909. god. u Fažani, nastanjena u Monfalkone – Italija, Via Roma 52 od 1947. godine, domaćica. Posjeduje privatnu gostionu u Monfalkonu.

V. je 1947. Godine pobegla iz Pule sa Englezima za Italiju, a bila je udata sa maresiala karabinjera u Fažani P. A. koji je 1955. godine umro u Italiji. Za vreme dok je bila ovdje poznata je bila po svojim ireditističkim shvatanjima. [...]

A. K. I. destava attenzione da parte dei Servizi soltanto perché manteneva un rapporto epistolare con la figlia che dopo il 1958 – allorquando al marito, S. K. venne negato l'ingresso in Jugoslavia –, optando, aveva abbandonato Pola e si era stabilita, con la figlia, dal marito in Italia.

I. dj. K. A. "Antica", kći pok. F. i majke F. J., rođena 19. V 1905. godine u Padulju Pula, stalno nastanjena u Valbandonu 27 – Pula, Hrvatica, drž. SFRJ, domaćica, bila je udata za A. L. koji je umro.

A. ima kćerku rođenu 7. VII 1931. godine udatu za S. K., sin pok. A. i majke M. B., rođen 15. X 1931. godine u Puli, Italijan, nastanjen u Vilag. Giu L.I.B. sek. u 11 Aelia – Roma – Italija, tesar.

K. je 1947. godine pobegao za Italiju zajedno sa Englezima, ali se dobrovoljno vratio 20. IX 1947. godine. 1950. god. pokušao je bekstvom otići u Italiju, ali je bio uhvaćen i osudjen na godinu dana zatvora. Po izlasku iz zatvora imao je neprijateljsko držanje prema SFRJ na liniji ireditizma pa mu je 1958. godine otkazano gostoprivrstvo kao stranom državljanu. Žena i dijete otišli su kasnije za Italiju putem opcije.

A. održava pismene veze sa njima.

Tra chi era ritenuto sospetto perché riceveva visite da parenti o amici residenti in Italia c'era anche Š. M., dal quale si fermavano la cugina O. P. con il marito V., da alcuni indicato come acerrimo fascista.

M. Š., ribar iz Fažane, često prima posjete talijanskih državljana medju kojima i rođicu P. O. i njenog supruga V., koji je u toku rata bio zagriženi fašista i proganjan simpatizere NOP na ovom terenu.

Da quanto riportato, emergono alcune considerazioni: il regime comunista instaurato da Tito poggiava su una sofisticata quanto capillare rete delatorio-informativa, profondamente intaccata in ogni fibra del tessuto sociale: dal parente più stretto al compagno/a, dall'amico al collega di lavoro. Ognuno era controllato da qualcuno ed ognuno, a sua

volta, controllava l'altro. Non altrimenti, infatti, si spiega la conoscenza degli agenti del SDS anche degli aspetti più intimi della vita di un individuo (“S. je u rodbinskim vezama sa M. F. koji već više godina vodi ljubav sa V. P.”), o del recondito desiderio espresso in un contesto non meglio chiarito (“O. se jednom izrazio da bi radije danas otisao u Italiju, nego sutra”), o, ancora, di cosa si occupasse, dove e come vivesse chi risiedeva all'estero, se fosse vivo o morto, chi frequentava, ecc. L'ufficio postale, all'epoca, era luogo cruciale per venire a conoscenza dei contatti epistolari di qualcuno (v. i casi DZ411 e VN793); tra i “contatti” degli agenti, quindi, rientravano immancabilmente anche i nomi degli impiegati postali. L'arma più potente nelle mani dei Servizi del SDS era pertanto la paura, alimentata attraverso la diffusione e il mantenimento di uno stato di costante incertezza, diffidenza e timore; motivo principale, questo, accanto a quello economico, del frequente e massiccio abbandono del Paese, alla ricerca di più sicure e migliori condizioni di vita.

BIBLIOGRAFIA

ADORNO, T. W., 1994, *Minima moralia*, Einaudi, Torino.
Archivio del Centro di ricerche storiche di Rovigno.

BILJEŠKE O DJELOVANJU SLUŽBE DRŽAVNE SIGURNOSTI NA PODRUČJU FAŽANE I OTOČJA BRIJUNI IZMEĐU 1968. I 1973.

Iz iščitavanja jednoga izvješća iz 1968. godine te jednoga dokumenta iz 1973. u radu se donosi pregled nekih aktivnosti tajnih službi Jugoslavije na području Fažane i otočja Brijuni. Iznosi se nekoliko slučajeva iz obavijesnih razgovora zapisanih u "zanimljivim kategorijama" za Službu, načini djelovanja u kontroliranju ljudi te razlozi koji su za većinu ljudi iz onih krajeva bili povod napuštanja SFRJ.

Ključne riječi: Fažana, Brijuni, SDS, tajne službe, bivša Jugoslavija

COMMENTS ON THE ACTIVITY OF THE ACTIVITY OF THE SDS¹⁵ IN FASANA AND THE BRIONI ISLANDS FROM 1968 TO 1973

After reading an information report from 1968 and also a document from 1973, this article sheds light on some aspects of the Yugoslavian secret services in the area of Fažana and the Brioni islands. Here are reports of certain instances of interrogation taken from recordings of the "most interesting categories" for this Service, and we also find the adopted methods of the control of persons, and the main reasons that forced Fasana's and many inhabitants of neighboring villages to emigrate from the SFRY.

Keywords: Fažana, Brioni, SDS, Secret Services, Yugoslavia

¹⁵ Služba Državne Sigurnosti, "The State Security Agency", abbreviated as "SDS".